

Η ύβρις στην αρχαία τραγωδία

Κυρίες και κύριοι,

Σύμφωνα με την αρχαία ελληνική γραμματεία, η «ύβρις» αποτελεί το πρώτο στάδιο της αρχαιοελληνικής αντίληψης «ὔβρις → ἄτη → νέμεσις → τίσις». Είναι η υπέρβαση του ανθρώπινου μέτρου, η αλαζονική συμπεριφορά, η αυθάδεια που πηγάζει από ένα υπερβολικό πάθος ή από τη συναίσθηση μιας υπερβολικής δύναμης. Δεν είναι ασυνήθιστο οι ήρωες των αρχαίων έργων να διαπράττουν ὕβρι, συνήθως για την ἔλλειψη σεβασμού προς τους θεούς και για την υποτίμηση της δύναμής τους. Γι' αυτό και στη συνέχεια, ακολουθεί συνήθως το θόλωμα και η τύφλωση του νου από τους θεούς (ἄτη), η οργή και η εκδίκηση των θεών (νέμεσις) και στο τέλος, φτάνει η τιμωρία και η καταστροφή τους (τίσις).

Η κατοχή θέσης εξουσίας και κύρους οδηγεί συνήθως τους ανθρώπους σε ανάλογες συμπεριφορές. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του βασιλιά Κρέοντα στην αρχαία ελληνική τραγωδία *Αντιγόνη*, όταν στο πέμπτο επεισόδιο αντιμετωπίζει τον μάντη Τειρεσία, αλλά και η αντιμετώπιση του τελευταίου από τον αδερφό του Κρέοντα, Οιδίποδα, στο πρώτο επεισόδιο της ομώνυμης τραγωδίας *Οιδίπους Τύραννος*.

Ας εξετάσουμε τα παραδείγματα αυτά καλύτερα.

➤ **ΑΝΤΙΓΟΝΗ**

Ο Κρέοντας, βασιλιάς της Θήβας, έχει εκδώσει, από την αρχή της τραγωδίας, διάταγμα για την απαγόρευση της ταφής του σώματος του ανιψιού του, Πολυνείκη, τον οποίο θεωρεί προδότη της πατρίδας, καθώς στην προσπάθεια να ανακτήσει τον θρόνο που του ανήκε δικαιωματικά από τον αδερφό του Ετεοκλή, προκάλεσε πόλεμο στην Θήβα, την πόλη η οποία τον γέννησε. Ενώ λοιπόν ο βασιλιάς τίμησε τον τελευταίο με τιμές και τον έθαψε, ο νεκρός Πολυνείκης βρίσκεται ακόμα πάνω από τη γη. Αντίθετη στη διαταγή αυτή και υπάκουη στους νόμους των θεών και το χρέος της προς αυτούς, η ανιψιά του, Αντιγόνη, τον παρακούει και καταφέρνει κρυφά να κάνει μια συμβολική ταφή του αδερφού της. Όταν όμως το μαθαίνει αυτό ο Κρέοντας, απτόητος ακόμα και από την οικογενειακή τους συγγένεια, φυλακίζει την Αντιγόνη και συνεχίζει να κρατά το σώμα του νεκρού Πολυνείκη άθαφτο και χωρίς τιμές.

*Η Αντιγόνη εμπρός στο νεκρό Πολυνείκη
1865, Νικηφόρος Λύτρας*

*Ο Τειρεσίας διαχωρίζει τα φίδια.
Goltzius, Hendrick, 1589*

Στο πέμπτο, λοιπόν, επεισόδιο ύστερα από όλα αυτά τα γεγονότα, εμφανίζεται μπροστά από τον θηβαίο βασιλιά, ο μάντης Τειρεσίας. Ο Τειρεσίας ήταν σοφός μάντης, στον οποίο, σύμφωνα με τον μύθο, η θεά Αθηνά στέρησε το φως, επειδή την είδε γυμνή. Του έδωσε όμως το χάρισμα της μαντείας. Του καθάρισε τ' αφτιά, για να καταλαβαίνει τη γλώσσα των πουλιών και του χάρισε ραβδί από αγριοκερασιά, για να περπατά χωρίς να βλέπει.

Ο Τειρεσίας αποκαλύπτει στον Κρέοντα τα σημάδια από την οιωνοσκοπία του και από τη μελέτη της καύσης των οστών των σφαγίων που θυσιάζονται προς τιμήν των θεών· Οι θεοί αρνούνται την θυσία. *[(1005-1011) Εὐθὺς δὲ δείσας... καλυπτῆς ἐξέκειντο πιμελῆς.]* Ο Τειρεσίας κατηγορεί τον Κρέοντα για την κατάσταση στην οποία βρίσκεται η Θήβα. *[(1015) Καὶ ταῦτα τῆς σῆς ἐκ φρενὸς νοσεῖ πόλις·]* Πιστεύει πως εξαιτίας των πράξεών του η πόλη υποφέρει και οι θεοί έχουν εξοργιστεί. Γι' αυτό δεν

δέχονται τις θυσίες και τα πουλιά δεν βγάζουν ευχάριστες κραυγές. Εξηγεί ακόμα πως οι βωμοί έχουν μολυνθεί από την άταφη σάρκα του Πολυνείκη και πως τα πουλιά αρνούνται την προφητεία, επειδή έχουν γευθεί το αίμα του. *[(1016-1022) βωμοὶ γὰρ ἡμῖν...ἀνδροφθόρου βεβρωῖτες αἵματος λίπος.]* Ο Τειρεσίας συμβουλεύει με πατρική στοργή τον Κρέοντα: τον παροτρύνει να σκεφτεί λογικά και να αφήσει πίσω το πείσμα και τον εγωισμό του, στοιχεία που δεν εκτιμάει ο λαός σε έναν ηγέτη σαν και αυτόν. Τον ενθαρρύνει να θάψει το σώμα του νεκρού Πολυνείκη και να δείξει σεβασμό προς τους νόμους των θεών. *[(1023-1032) Ταῦτ' οὖν, τέκνον, φρόνησον...εὖ λέγοντος, εἰ κέρδος λέγοι.]*

Όταν ο Κρέοντας όμως ακούει μια άποψη διαφορετική από τη δική του, ξεσπάει. Αντιδρά βίαια στα λόγια του μάντη και λέει πως αισθάνεται την κατηγορία όλων πάνω του. Μάλιστα, κατηγορεί τον μάντη για χρηματισμό, αφού λέει πως στους μάντεις αρέσουν τα χρήματα υπονοώντας φυσικά πως ο Τειρεσίας έχει χρηματιστεί, για να υποστηρίξει τα αντίθετα με αυτόν. *[(1033-1036) Ὡ πρέσβυ, πάντες ὥστε...καὶ τὸν Ἰνδικὸν χρυσόν.]* Ο Κρέοντας διαπράττει τελικά ὕβρι, καθώς για ακόμη μια φορά αποφασίζει να αψηφήσει τους ηθικούς νόμους των θεών και πιστεύει πως οι δικοί του νόμοι έχουν την ίδια και περισσότερη ισχύ. Έτσι αρνείται να θάψει και να τιμήσει τον ανιψιό του. *[(1039-1047) τάφῳ δ' ἐκεῖνον οὐχὶ...λέγωσι τοῦ κέρδους χάριν.]* Ακολουθεί μια στιχομυθία μεταξύ των ηρώων, στην οποία ο βασιλιάς μιλά χωρίς κανέναν σεβασμό, ειρωνεύεται, χλευάζει, βρίζει και αμφισβητεί τον μάντη και την αξία του. Ο Τειρεσίας τού επιτίθεται υπερασπίζοντας τον εαυτό του και τον κατηγορεί ότι παρουσιάζει την ίδια αισχροκέρδεια με τους τυράννους, οι οποίοι συχνά αδικούν τον κόσμο και λειτουργούν εγωκεντρικά. Ακόμα, τον συμβουλεύει να μην προσβάλει την εξουσία του, καθώς αυτός ήταν που τον βοήθησε να γλιτώσει την πόλη του και να τη σώσει. *[(1048-1059) Φεῦ· ἄρ' οἶδεν ἀνθρώπων...σὺ μάντις, ἀλλὰ τὰδικεῖν φιλῶν.]* Στη συνέχεια, ο μάντης απειλεί τον Κρέοντα με την αποκάλυψη της αλήθειας, ενώ συνεχίζει με έναν τελικό μονόλογο στον οποίο προειδοποιεί τον βασιλιά για τις συνέπειες των πράξεων του. Του τονίζει πως η συμπεριφορά του έχει αποτελέσει ὕβρι, καθώς ανέτρεψε τη φυσική τάξη και προσέβαλε τους άγραφους νόμους των θεών, τόσο του επάνω όσο και του κάτω κόσμου. Ο μάντης τον ενημερώνει ότι η πόλη του έχει μολυνθεί τόσο φυσικά όσο και ηθικά. Επίσης, προοικονομεί πολλές εξελίξεις και τραγικές

συμφορές που θα βρουν την οικογένεια του ως αποτέλεσμα των ανήθικων πράξεών του. Για τα παθήματα που θα ακολουθήσουν, φταίει μόνο ο Κρέοντας και ο αυταρχικός χαρακτήρας του. Είναι ασεβής και αμετανόητος, ενώ πολλά διαφορετικά πρόσωπα τού έχουν υποδείξει να κάνει το αντίθετο.

[(1060-1090) "Όρσεις με τὰ κίνητα διὰ... τῶν φρενῶν ἢ νῦν φέρει.]

Ο Κρέοντας, αναστατωμένος πλέον από τα λόγια του σοφού μάντη, συμβουλευέται τους γέροντες του χορού, οι οποίοι τού συνιστούν να ακολουθήσει τις συμβουλές του Τειρεσία και να ελευθερώσει την Αντιγόνη από τη φυλακή της και να θάψει επιτέλους τον Πολυνείκη. *[(1091-1106) Ἀνὴρ, ἄναξ, βέβηκε δεινὰ... ἀνάγκη δ' οὐχὶ δυσμαχητέον.]* Μάλιστα, τον ωθούν να κάνει γρήγορα, καθώς οι επιπτώσεις από τις απερίσκεπτες πράξεις του μπορεί να γίνουν χειρότερες, όσο δεν προσπαθεί να τις αλλάξει. *[(1107) Δρᾷ νυν τὰ δ' ἐλθὼν μηδ' ἐπ' ἄλλοισιν τρέπε.]*

Ο Κρέοντας είναι ένας δυναμικός αλλά καχύποπτος βασιλιάς. Θεωρεί πως πίσω από κάθε άτομο που τον πλησιάζει, κρύβεται μια πολιτική συνωμοσία με στόχο την αρπαγή του θρόνου του και την αποκόμιση κάποιου κέρδους. Ο βασιλιάς βρίσκεται σε μια ψευδαίσθηση, ότι νομίζει πως ξέρει περισσότερα κι απ' τους θεούς.

ΚΡΕΟΝΤΑΣ- από την ταινία «ΑΝΤΙΓΟΝΗ» (1961)

Με τις διαταγές του υπερβαίνει την εξουσία που κατέχει ως άρχοντας. Ενεργεί με υπερβολικό ζήλο, ενώ σκοπός του είναι να υπηρετήσει δίκαια την πόλη του. Θέτει ως υπέρτατη αξία αυτή την επιδίωξη. Αυτό όμως τον οδηγεί στην ύβρι, αφού θεωρεί τους άγραφους νόμους των θεών κατώτερους. Ακόμα, πιστεύει πως η ταφή κρύβει ανήθικα κίνητρα, καθώς και ότι αποτελεί πολιτική πράξη που αποσκοπεί στον κλονισμό της εξουσίας του, γι' αυτό την αρνείται και συνεχίζει να καταπατά τους θείκους νόμους.

Ο θηβαίος βασιλιάς εμφανίζει όλα τα τυπικά χαρακτηριστικά των τυράννων· είναι απόλυτος στις απόψεις του, χαρακτηρίζεται από εγωισμό, καχυποψία, ανασφάλεια και φόβο. Όταν εξοργίζεται, παύει να διατηρεί τον έλεγχο του εαυτού του και χάνει έτσι τη δύναμη της κρίσης του και κυριαρχείται από οργή· δεν έχει πια λογική για να κρίνει δίκαια.

από την ταινία «ΟΙΔΙΠΟΥΣ ΤΥΡΑΝΝΟΣ» 1974

➤ ΟΙΔΙΠΟΥΣ ΤΥΡΑΝΝΟΣ

Στον Οιδίποδα, αφού κατάφερε να λύσει το αίνιγμα της Σφίγγας και να σώσει την πόλη της Θήβας, οι κάτοικοί της προσέφεραν τον θρόνο. Έτσι έγινε βασιλιάς, καταλαμβάνοντας τον θρόνο του Λαίου, ο οποίος είχε πρόσφατα δολοφονηθεί και παντρεύτηκε τη χήρα γυναίκα του, Ιοκάστη.

Με αυτόν τον τρόπο επαληθεύτηκε ο χρησμός που είχε δώσει το Μαντείο των Δελφών για τον Λαίο: το παιδί του, ο Οιδίποδας, θα σκότωνε τον πατέρα του, θα παντρευόταν τη μητέρα του και θα έκανε μαζί της παιδιά.

Ο Οιδίποδας, πλέον βασιλιάς, διοίκησε ήρεμα τη Θήβα και βασίλευε στην πόλη η ηρεμία και η γαλήνη, μέχρι που ο θεός Απόλλωνας έστειλε λοιμό στην πόλη, ο οποίος εξόντωσε ένα μεγάλο μέρος των πολιτών. Αφού επισκέφτηκε τους Δελφούς, ο Οιδίποδας έμαθε από τον θεό πως η αρρώστια θα σταματούσε μόνο όταν εκδιωχθεί από την πόλη ο άνθρωπος που της προξένησε τόσες συμφορές.

ΤΟ ΜΑΝΤΕΙΟ ΤΩΝ ΔΕΛΦΩΝ

Ως βασιλιάς ο Οιδίποδας στέκεται τώρα ενώπιον μιας ομάδας πολιτών, οι οποίοι έχουν πάει εκεί ως ικέτες. Ο λόγος είναι τα δεινά που έχει επιφέρει στην πόλη ο λοιμός και ελπίζουν με τη βοήθεια του κυβερνήτη και προστάτη τους να επέλθει μια λύση. Προφανής είναι η τραγική ειρωνεία, αφού οι ικέτες ζητάνε σωτηρία από το λοιμό από εκείνον που είναι η αιτία του.

Ο Οιδίποδας αρχίζει να μιλάει και εκφράζει με ζήλο την επιθυμία του να βρεθεί ο δολοφόνος του Λαίου [224-231 *ὕμῖν προφωνῶ πᾶσι Καδμείοις... αὐτόχειρα, μὴ σιωπάτω*]. Συνεχίζει ρίχνοντας κατάρα ενάντια στον δολοφόνο και προστάζοντας στους πολίτες να μην τον φιλοξενήσουν και να μην τον βοηθήσουν, ενώ τον ίδιο εύχεται να τον βρουν μόνο συμφορές και η οργή των θεών. [237-248 *ἤς ἐγὼ κράτη τε καὶ θρόνους νέμω... ἤς ἐγὼ κράτη τε καὶ θρόνους νέμω*]

Ακολουθεί η συνομιλία του με τους γέροντες του χορού, οι οποίοι του λένε πως αν θέλει να βρει τον δολοφόνο του Λαίου, πρέπει να ρωτήσει τον μάντη Τειρεσία, καθώς αυτός σίγουρα θα γνωρίζει την αλήθεια. [284-286 *ἄνακτ' ἄνακτι ταῦθ'... ἐκμάθοι σαφέστατα.*] Μόλις, λοιπόν, αυτός βρίσκεται μπροστά του, ο Οιδίποδας τον παρακαλεί να του αποκαλύψει τον φονιά και να μην διστάζει να του πει αυτά που γνωρίζει, όσο επώδυνα κι αν είναι. [310-315 *σὺ δ' οὖν φθονήσας μήτ'... δύναιτο κάλλιστος πόνων.*]

Μάνος Κατράκης ως Οιδίπου και Γκίκας Μπινιάρης ως Τειρεσίας

Ο Τειρεσίας εμφανίζεται και πάλι ως ο σωτήρας και αυτός που γνωρίζει τη λύση στα προβλήματα των ηρώων. Ο Οιδίποδας πιέζει τον μάντη να του αποκαλύψει το μυστικό, ενώ εκείνος αρνείται κατηγορηματικά να του πει την αλήθεια, καθώς γνωρίζει πόσο σκληρή είναι. [319-321 *τί δ' ἔστιν... τί δ' ἔστιν;*]. Ο βασιλιάς τότε αρχίζει να μιλά με έντονα προσβλητικές φράσεις και υπονοούμενα προς τον Τειρεσία,

κατηγορώντας τον επιδεικτικά ότι προδίδει την πόλη που τον γέννησε και ότι δεν την αγαπά αρκετά. Τον αποκαλεί «πανάθλιο» και τρελό που δεν του φανερώνει αυτό που ξέρει. Ο μάντης όμως δεν κάνει πίσω και επιμένει πως δεν είναι καλή ιδέα η αποκάλυψη της αλήθειας. [322-344 *οὔτ' ἔννομ' εἶπας... ὦ κακῶν κάκιστε... ὀργῆς ἥτις ἀγριωτάτη.*] Αποκορύφωμα στις κατηγορίες του θρασύτατου Οιδίποδα αποτελεί η κατηγορία προς τον Τειρεσία, ότι συμμετείχε δηλαδή στη δολοφονία του Λαίου. Εδώ ξεπερνάει πλέον τα όρια, καθώς χαρακτηρίζει τον μάντη, ένα αξιοσέβαστο και απαραβίαστο πρόσωπο, ως δολοφόνο [344-349 *καὶ μὴν παρήσω γ' οὐδέν... ἔφην εἶναι μόνου.*]

Ο Τειρεσίας μην μπορώντας άλλο να συγκρατηθεί, απαντάει στην κατηγορία του Οιδίποδα με κατηγορία, μόνο που η δική του έχει βάση, διότι ο μάντης είναι όργανο του θεού και μπορεί να πει μόνο την αλήθεια. [362 *φονέα σε φημι τάνδρὸς οὗ ζητεῖς κυρεῖν.*] Ο Οιδίποδας γίνεται έξαλλος. Τον ρωτάει αν πιστεύει ότι θα παραμείνει ατιμώρητος, αν συνεχίσει να μιλάει έτσι. Ο μάντης του λέει πως ναι, αν έχει κάποια δύναμη η αλήθεια. [368-369 *ἦ καὶ γεγηθὼς ταῦτ' ἀεὶ λέξειν δοκεῖς; εἴπερ τί γ' ἔστι τῆς ἀληθείας σθένος.*] Ο βασιλιάς συνεχίζει προσβάλλοντάς τον, καθώς του λέει πως η αλήθεια

έχει κύρος, αλλά εκείνος κανένα, αφού είναι τυφλός στ' αυτιά, στα μάτια και τον νου. Ο Τειρεσίας τον κατηγορεί πως του αποδίδει μια προσβολή από την οποία σε λίγο και ο ίδιος θα υποφέρει και πως, όπως τον κοροϊδεύει τώρα αυτός, σε λίγο θα τον κοροϊδεύουν όλοι οι υπόλοιποι για την κατάντια του. *[370-373 ἄλλ' ἔστι, πλὴν σοί· σοὶ δὲ τοῦτ' οὐκ ἔστ', ἐπεὶ τυφλὸς τὰ τ' ὤτα τὸν τε νοῦν τὰ τ' ὄμματ' εἶ, σὺ δ' ἄθλιός γε ταῦτ' ὀνειδίζων, ἃ σοὶ οὐδεὶς ὃς οὐχὶ τῶνδ' ὀνειδιεῖ τάχα.]*

Ο Οιδίποδας είναι πλέον ένας τραγικός χαρακτήρας. Μέχρι πριν από λίγο δεν γνώριζε την αλήθεια και προσέλαβε τον μάντη για τα ίδια πράγματα που και αυτός θα πάθει. Αντί όμως να σωπάσει και να τον ακούσει, συνεχίζει να ανταποκρίνεται με ασέβεια, καθώς και να προσβάλει τον Τειρεσία. Τον κατηγορεί για ακόμα μια φορά ότι βρίσκεται εκεί πέρα μόνο και μόνο για το κέρδος που θα κερδίσει αλλά και για το ότι προσπαθεί να κατακτήσει τη θέση στον θρόνο. *[399-400 ὃν δὴ σὺ πειρᾶς ἐκβαλεῖν, δοκῶν θρόνοις παραστατήσιν τοῖς Κρεοντείοις πέλας]*

Το 1ο επεισόδιο της τραγωδίας τελειώνει με τον Τειρεσία, ο οποίος προειδοποιεί τον Οιδίποδα για τον τρόπο που αντιμετωπίζει έναν απεσταλμένο των θεών αλλά και τον συμβουλεύει να είναι προσεκτικός με αυτά που λέει και κάνει, γιατί η κατάρα του έχει πραγματοποιηθεί *[408-428 εἰ καὶ τυραννεῖς, ἐξισωτέον τὸ... ὅστις ἐκτριβήσεταιί ποτε.]* Ο θηβαῖος βασιλιάς ετοιμάζεται να τον διώξει για ακόμα μία φορά, αλλά σταματάει μόλις ο μάντης αρχίζει να του αποκαλύπτει την πραγματική αλήθεια για τον χρησμό *[439-434 ἧ ταῦτα δῆτ' ἀνεκτὰ πρὸς... τοὺς ἐμοὺς ἐστειλάμην.]*. Στο τέλος, ο μάντης, μιλώντας με πολλά αινίγματα αναφέρει τις συνέπειες που θα ακολουθήσουν για τον Οιδίποδα και τον παροτρύνει να σπεύσει όσο πιο γρήγορα γίνεται για να ανακαλύψει αν όλα όσα λέει είναι ορθά. *[447-462 εἰπὼν ἅπειμ' ὧν οὔνεκ' ἦλθον... ἔμ' ἤδη μαντικῇ μηδὲν φρονεῖν.]*

Ο Οιδίποδας εκλιπαρεί τους Θεούς
Gagnepaux, Bénigne, 1784.

Όπως ακριβώς και ο Κρέοντας, ο Οιδίποδας διαπράττει ύβρι προς τον μάντη Τειρεσία. Και οι δυο τους αντιμετώπισαν με καχυποψία εκείνον που ήρθε να τους αποκαλύψει την αλήθεια και κανένας τους δεν ήταν ανεκτικός στο άκουσμα της σκληρής πραγματικότητας. Εξοργίστηκαν και βιάστηκαν να

υπερασπιστούν την τιμή και τη θέση τους. Και οι δυο τους χλεύασαν τον μάντη και αμφισβήτησαν το κύρος και την αξιοπιστία του. Παραβίασαν τους νόμους των θεών και έδειξαν ασέβεια προς το πρόσωπο και τις επιθυμίες τους. Ακόμα, και οι δύο βασιλείς της Θήβας, υπέδειξαν άλλους ως υπαίτιους για τις συμφορές της πόλης τους, ενώ στην πραγματικότητα εκείνοι έφεραν τη μεγαλύτερη ευθύνη, την οποία απέφευγαν μάλιστα να αναλάβουν.

Σας ευχαριστώ πολύ για την προσοχή σας!

ΠΗΓΕΣ:

- https://www.greek-language.gr/greekLang/ancient_greek/tools/corpora/anthology/content.html?m=1&t=564
- https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=152&page=13
- <https://blogs.sch.gr/andreaspap/files/2016/08/%CE%A3%CE%BF%CF%86%CE%BF%CE%BA%CE%BB%CE%AD%CE%BF%CF%85%CF%82-%CE%91%CE%BD%CF%84%CE%B9%CE%B3%CF%8C%CE%BD%CE%B7-%CE%95%CF%81%CE%BC%CE%B7%CE%BD%CE%B5%CF%85%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AC-%CF%83%CF%87%CF%8C%CE%BB%CE%B9%CE%B1-%CF%84.2.pdf>

- <https://amitos.library.uop.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/4895/%CE%A0%CE%AC%CE%BB%CE%BB%CE%B1%CF%82%20%CE%94%CE%B7%CE%BC%CE%AE%CF%84%CF%81%CE%B9%CE%BF%CF%82.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?lq=%CF%85%CE%B2%CF%81%CE%B9%CF%82&dq=
- <https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%8E%CE%B2%CF%81%CE%B9%CF%82>
- https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/mythology/lexicon/mantises/page_032.html
- https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/mythology/lexicon/lavdakides/page_006.html
- https://users.sch.gr/ipap/Ellinikos%20Politismos/B_Lyk_Antigone/988-1090.htm
- <https://www.martino.gr/efhmerida/issue22/321-2010-10-20-23-00-01>
- <https://meallamatia.gr/oidipous-tyrannos-kai-simeioseis-peri-oraseos-kai-akois/>